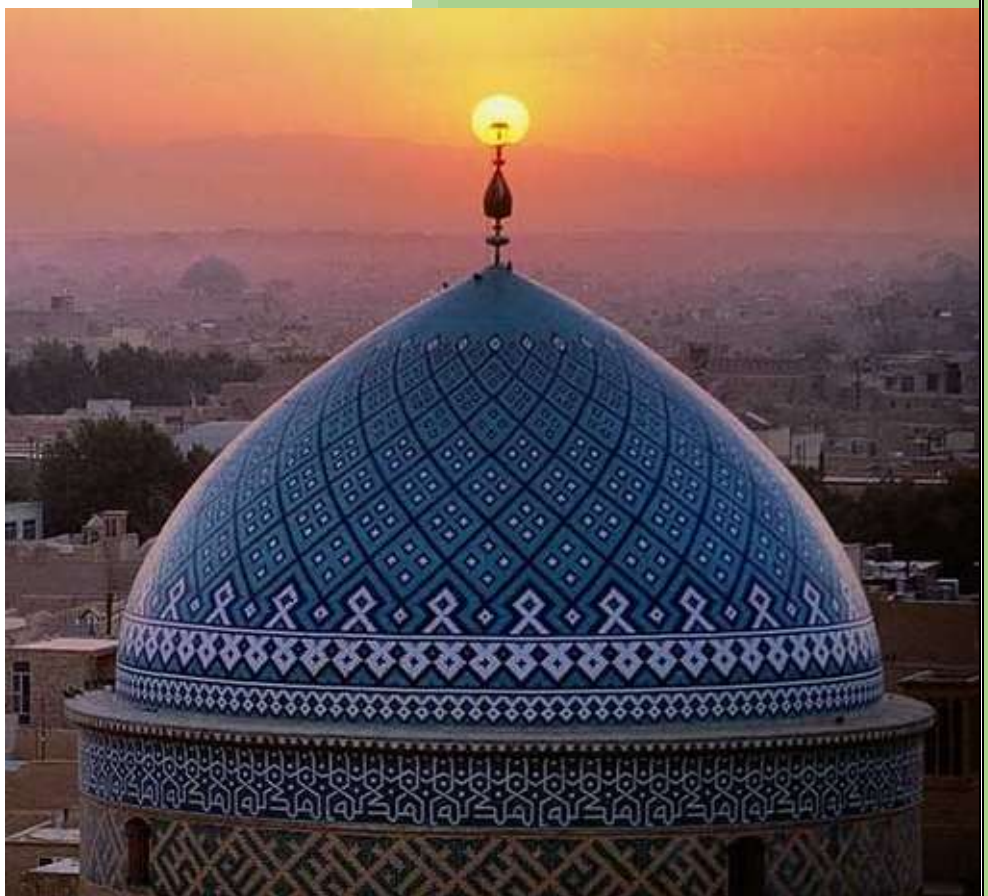

باسمه تعالی

۱ چکیده

مجموعه مقالات علمی پژوهشی «مسجد و آسیب‌های اجتماعی»

دفتر مطالعات، پژوهش‌ها و ارتباطات حوزوی

مرکز رسیدگی به امور مساجد

مردادماه ۱۳۹۹

«آسیب‌های اجتماعی بر آیند شکاف مسجد و جامعه»

داود رحیمی سجاسی^۱

چکیده:

زندگی اجتماعی انسان معاصر دچار تحولات شگرفی شده و سبک‌های نوینی به مقتضای نوع تفکر و جهان بینی حاکم پدید آمده است. به نظر می‌رسد، آسیب‌های اجتماعی نیز نتیجه زندگی اجتماعی انسان در جامعه مدرن و سبک زندگی نوین است. عصر نوین، به مقتضای تحولات صنعتی و تغییرات سریع و بنیادین در سطوح گوناگون زندگی انسان‌ها، مسائلی را پدید آورد که گرچه به نظر طبیعی است اما در مقایسه با زندگی مطلوب انسان از منظر فرهنگ دینی، غیرطبیعی و آسیب‌های جدی است. در این میان، مسجد مهمترین نهاد اجتماعی جامعه مطلوب اسلامی به شمار می‌آید که کارویژه‌های خاص خود را با محوریت کارکردهای عبادی عرضه می‌کند؛ اما در تعامل با جامعه کنونی، دچار مسئله شده است و انسان امروزی، انتظار نقش‌آفرینی مسجد در مسائل فرارو را دارد. تبیین منشأ آسیب‌ها و چگونگی مواجهه مسجد با آنها، ما را به قضاوت و انتظاری واقع‌بینانه نزدیک خواهد کرد.

هدف این نوشتار، تبیین صحیحی از آسیب‌ها و علل زایش آنها و نیز نوع ارتباطشان با مسجد است. بنابراین، سوال اصلی مقاله عبارت است از: علل بروز آسیب‌های اجتماعی موجود چیست و مسجد در مواجهه با آنها چه رسالتی دارد؟ در روش تحقیق از مطالعات اسنادی بهره گرفته شد و برای تحلیل از روش تحلیل مضمون استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد، بروز آسیب‌های اجتماعی متعدد در دوران معاصر نتیجه سبک زندگی انسان امروزی است و حاصل شکاف میان مسجد و جامعه است و برای نقش‌آفرینی مسجد در این باره، اولاً می‌بایست سازوکارهای رفع این شکاف شناسایی و عملیاتی شوند و ثانیاً کارویژه‌های خاصی برای پیشگیری از بروز آسیب‌ها پیش‌بینی شود. این کارویژه‌ها می‌بایست بر اساس فطرت اصلی انسان که تجانس کاملی با رسالت مسجد دارد، همخوان باشد.

کلیدواژه‌ها: مسجد، جامعه مدرن، سبک زندگی، آسیب اجتماعی

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه شاهد

«تحلیلی بر علل تغییر جایگاه و عدم تحقق کارکردهای اجتماعی مسجد در جامعه کنونی»

محسن قنبری نیکا^۱

چکیده:

مسجد، مهم‌ترین نهاد اجتماعی جامعه اسلامی و محور دیگر نظامات و نهادهای اجتماعی به شمار می‌آید به طوری که با نوع رابطه و تعاملی که با این نهاد مقدس دارند، معنا و جایگاهی در جامعه اسلامی پیدا می‌کنند. بی‌تردید، در چنین وضعیتی، مسجد می‌تواند همه ظرفیت‌های خود را برای نقش‌آفرینی مطلوب به کار گیرد و تاثیرگذار باشد. بر همین اساس، نیز برای مسجد، در الگوی جامعه اسلامی، نقش‌های معینی تعریف شده است و البته در مواردی نیز به صورت عملی در صدر اسلام و نیز سیره اجتماعی مسلمانان تحقق یافته است.

با وجود این، به نظر می‌رسد، در جامعه کنونی، علی‌رغم تلاش متولیان نظام در حوزه مسجد، جایگاه و کارکرد مسجد، همواره دچار تغییر بوده است و آن‌گونه که انتظار می‌رفت، کارکردهای اجتماعی مطلوب خود را در جامعه ایفا نکرده است. پرسش اصلی مقاله عبارت است از؛ علل تغییر جایگاه و عدم تحقق مطلوب کارکردهای اجتماعی مسجد در دوران معاصر چیست؟ تبیین علل این مسئله، هدف اصلی این مقاله است. در روش تحقیق، برای گردآوری اطلاعات از شیوه‌های اسنادی و نیز مصاحبه بهره گرفته شد و برای تحلیل اطلاعات، از تحلیل محتوای کیفی استفاده شد.

یافته‌ها نشان می‌دهد، تغییرات پدیدآمده در سطوح قانون گذاری، سیاست‌گذاری و مدیریتی و نیز نوع برنامه‌های عملی در حوزه مسجد، سبب تغییر جایگاه اجتماعی مسجد شده و به تبع آن، کارکردهای مطلوب مسجد به‌ویژه در مواجهه به مسائل و آسیب‌های اجتماعی و نیازهای اقشار مختلف جامعه به خوبی تحقق نیافته است.

کلیدواژه‌ها: مسجد، پایگاه اجتماعی، حکومت، کارکرد، معاصر

۱. دکتری فرهنگ و ارتباطات و دانش‌آموخته حوزه علمیه قم

«پیشران‌های فرهنگی مساجد در مدیریت آسیب‌های اجتماعی»

رضا ابروش^۱

چکیده:

مسجد در فرهنگ اسلامی داری جایگاه ارزشمندی است و نقش مهمی در نظام‌های اجتماعی دارد. مساجد دارای ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی بالایی هستند و می‌توانند بسیاری از مسائل و آسیب‌های اجتماعی را مدیریت کنند. مساجد به عنوان یک نهاد تأثیرگذار در عرصه‌های اجتماعی دارای پیشران‌های فرهنگی تأثیرگذار بر مدیریت آسیب‌های اجتماعی هستند که باید درک صحیحی از آنها به دست آورد. پیشران‌های فرهنگی به دلیل رویکرد آینده‌پژوهانه به مدیریت مسائل اجتماعی، سبب می‌شوند تا نهادها و مراکز فعال در حوزه مدیریت آسیب‌های اجتماعی راهبردها و سیاست‌های استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی مساجد را بهتر شناخته و با به‌کارگیری کارآمد آنها زمینه وقوع بسیاری از آسیب‌های اجتماعی را مدیریت و کنترل نمایند.

آگاهی و شناخت پیشران‌های فرهنگی مساجد به سازمان‌ها و مراکز فعال در عرصه‌های اجتماعی کمک می‌کند تا با بهره‌مندی از این پیشران‌ها، اقدامات چشمگیری برای مقابله و مدیریت آسیب‌های اجتماعی اعمال نمایند. از این‌رو سؤال پژوهش عبارت است از: پیشران‌های فرهنگی مساجد در مدیریت آسیب‌های اجتماعی چیست؟ هدف این پژوهش نیز شناسایی و تبیین پیشران‌های فرهنگی مساجد است که تأثیر بسزایی در مدیریت آسیب‌های اجتماعی دارند. این پژوهش با روش پیمایشی اطلاعات مورد نیاز را گردآوری و با روش توصیفی-تحلیلی آنها را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: پیشران، پیشران‌های فرهنگی، آینده پژوهی، مسجد، آسیب‌های اجتماعی.

۱. استادیار گروه مدیریت فرهنگی دانشگاه معارف اسلامی

«تعامل مطلوب مسجد با خرده فرهنگ‌های مهاجرین (اقوام و ملل)»

امین بشکار^۱

نعمت بهمنی^۲

چکیده:

از مهم‌ترین مسائل اجتماعی کمتر مورد توجه در حوزه مسجد و تعاملات اجتماعی که نیازمند بررسی و تامل جدی است، مسائل چندفرهنگی و تنوع فرهنگی ساکنان پیرامون مسجد است. جوامع امروزی، به سبب شکل زندگی صنعتی و تبعات آن، همواره شاهد مهاجرت‌های مستمر موسمی و بلندمدت است که بی‌تردید، سوای از اهداف این مهاجرت‌ها، آثاری را در جوامع میزبان در پی خواهد داشت. این که مساجد چنین جوامعی در تعامل با این فرهنگ‌ها می‌بایست چگونه عمل کند و یا چه نوع مساجدی می‌تواند پاسخ‌گوی نیازهای آنها باشد، دغدغه اصلی این نوشتار است.

پرسش تحقیق نیز آن است که؛ تعامل مسجد با خرده فرهنگ‌های مهاجرین (اقوام و ملل) چگونه است؟ هدف نیز شناسایی راه‌کارهای تعامل مسجد با جوامع چندفرهنگی و نیز معرفی گونه‌های مسجد خاص فرهنگ‌های قومی و زبانی است. در روش تحقیق، از مطالعات اسنادی و مصاحبه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده و از تحلیل مضمون برای تجزیه و تحلیل بهره گرفته شد.

نتایج نشان می‌دهد، ظرفیت‌های متعدد مسجد، توانایی تعامل مطلوب با لایه‌های مختلف فرهنگ‌های قومی و زبانی را دارد و می‌تواند ضمن رعایت مصالح مسجد، زمینه بروز سنن و آئین‌های صحیح و منطقی فرهنگ‌های دیگر باشد؛ چنان‌که نمونه‌هایی تجربی از تعامل فرهنگ‌های قومی و زبانی با مسجد، را در تاریخ اسلام مشاهده کرد.

کلیدواژه‌ها

مسجد، تنوع فرهنگی، اقوام، آسیب اجتماعی، خرده فرهنگ

۱. دکتری روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزش فرهنگی و مدرس آموزش و پرورش

«نقش مسجد در پیشگیری و کاهش طلاق»

فاضل حسامی^۱

چکیده:

روح حاکم بر اسلام و معارف اهل بیت (علیهم السلام) برای خانواده نوعی حرمت ویژه قائل است. تشکیل و استمرار خانواده توأم با آرامش نیز مطلوب اسلام و از جمله خواسته همه انسان‌ها با گرایش‌های متفاوتی است. از اینرو مجموعه‌ای از قواعد و الگوها در نهاد خانواده پیش‌بینی شده تا زمینه استمرار خانواده‌ها و پیش‌گیری از گسست آن را فراهم نماید. بطور طبیعی لازمه پیش‌گیری از گسست ناشی از تنش، متارکه و طلاق آشنائی با مجموعه‌ای از آداب و قواعد دینی و اجتماعی و نیز التزام به آنهاست. بر همین اساس هر سازمان اجتماعی رسمی و غیررسمی می‌تواند در فرآیند اجتماعی کردن و کنترل و نظارت اجتماعی موثر بوده و گروه‌ها و اقشار متفاوتی می‌توانند نقش ایفاء نمایند. در روش تحقیق پژوهش حاضر، از مطالعات اسنادی و مصاحبه استفاده شده و برای تحلیل از روش تحلیل محتوا بهره گرفته شد.

مساجد در اسلام اگر چه کارکرد مستقیم و اصلی آنها عبادی و مناسکی است اما تجربه تاریخی گواه آن است که در کنار این کارکرد اصلی، کارکردهای دیگری نیز به تناسب شرایط متفاوت اجتماعی داشته است. مساجد با حضور فعال در راستای انجام مقدمات یک ازدواج سالم و آموزش معارف لازم در این باره و نیز حضور فعال مومنین و آنان که از منزلت اجتماعی بالائی برخوردار باشند در رفع مخاصمه‌های محتمل و نیز راهبری جریان مجادلات بین همسران در پیشگیری و کاهش طلاق نقش داشته باشند. حتی پس از طلاق نیز مومنین و صاحب نفوذان مساجد می‌توانند در کاهش آسیب‌های اجتماعی پس از طلاق ناشی از فقدان حمایت‌های عاطفی و اقتصادی، سرپرستی خانواده و نیز نظارت‌های غیررسمی اجتماعی موثر باشند.

کلیدواژه‌ها: مسجد، پیشگیری، طلاق، آسیب اجتماعی

۱. مدیر گروه قرآن و علوم اجتماعی جامعه المصطفی (ع)

«چگونگی مواجهه مسجد با آسیب اجتماعی اعتیاد»

محسن قنبری نیک^۱

چکیده:

اعتیاد از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی جامعه کنونی به شما می‌آید که پیامدها و هزینه‌های متعددی را بر خانواده‌ها و نهادهای اجتماعی به دنبال داشته است. با وجود تلاش نهادهای قانونی و اجرایی برای کنترل و پیشگیری از این آسیب، بر اساس آمارهای رسمی، همچنان وضعیت ابعاد این آسیب بحرانی است.

در کنار نقش‌آفرینی‌های مختلف نهادهای رسمی و غیررسمی، بخش عمده‌ای از سطوح مختلف جامعه، انتظار نقش‌آفرینی مسجد به سبب جایگاه خاص و تاثیرگذاری ویژه آن بر آحاد جامعه، در پیشگیری و کاهش این پدیده شوم اجتماعی دارند.

پرسش اصلی این پژوهش نیز عبارت است از اینکه مسجد چگونه و در چه سطحی می‌تواند در این مسئله اجتماعی مهم نقش‌آفرینی کند؟ و هدف آن شناسایی چگونگی نقش‌آفرینی این نهاد اجتماعی مقدس و دستیابی به سازوکارهای مواجهه صحیح مسجد با این پدیده اجتماعی معاصر است. برای به دست آوردن اطلاعات پژوهش، ترکیبی از روش‌های اسنادی و کیفی (مصاحبه و مشاهده) استفاده شده و از روش تحلیل محتوا نیز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره گرفته شد.

از یافته‌های تحقیق به دست می‌آید، مسجد با توجه به ظرفیت و جایگاه متعالی خود در میان اجتماع انسانی بویژه جوامع مسلمان، می‌تواند در سطوح مختلف قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، مدیریت و اجرای برنامه‌های مواجهه با آسیب اجتماعی اعتیاد نقش‌آفرینی و تاثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: مسجد، آسیب اجتماعی، سیاست‌گذاری، اعتیاد

۱. دکتری فرهنگ و ارتباطات و دانش آموخته حوزه علمیه قم

«نقش مساجد در پیشگیری از کاهش جمعیت»

سید میر صالح حسینی جبلی^۱

چکیده:

تحولات جمعیتی در گرو عوامل انسانی و کنش گران اجتماعی است. در جامعه دینی، عاملیت کنش گران در پایگاه‌های عبادی متبلور می‌شود. در این میان، نقش نخبگان مذهبی (علماء) در هدایت بخشی فکری و رفتارهای اجتماعی بسیار برجسته است؛ به گونه‌ای که امروزه هرگونه همسویی کنش گران اجتماعی را در گرو نقش آفرینی نخبگان تلقی می‌کنند. به راستی مساجد به عنوان پایگاه اجتماعی و ظهور و بروز تفکر ایدئولوژیک و جهان بینی اسلامی چگونه می‌توانند در کاهش آسیب‌های جمعیتی نقش آفرینی کنند؟

پرسش مذکور از دغدغه‌هایی است که با روش تحلیل توصیفی به شرح آن خواهیم پرداخت. آنچه که از یافته‌های این پژوهش به دست می‌آید، حاکی از آن است که عوامل انسانی در گروه‌های مرجع نخبگانی مساجد، می‌توانند با استخراج نظریه‌های دینی از طریق کتب مقدس و تفسیر اجتهادی آن به جهت‌دهی فکری و رفتاری کنش گران اجتماعی بپردازند و از طریق تبیین کثرت مولید، به پیشگیری از کاهش جمعیت اقدام نمایند. ارائه راه‌کارهای موثر در این پیشگیری از نوآوری‌های این پژوهش خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: مساجد، پیشگیری، رشد جمعیت، کاهش جمعیت

«کارویژه های مسجد برای سالم سازی محیط پیرامون»

(تحلیلی بر نقش مسجد در کاهش آسیب های خُرد محله)

علی دهقان^۱

چکیده:

بنای جامعه اسلامی بر محوریت نهاد مقدس مسجد گذاشته شده است. مسجد با کارکردهای متعدد خود در ابعاد مختلف اجتماعی با تاکید بر جنبه معنوی، نقشی هدایت کننده برای انسان ها به سوی خدائند متعال دارد. آموزه های نشریافته از مسجد، همگی با جهت دهی زندگی فردی و اجتماعی انسان ها به صراط مستقیم و قرب الهی و در نتیجه، سعادت او سامان یافته اند. مسجد، سوای از ظرفیت های درونی خود برای هدایت و سلامت انسان ها، ظرفیت های بیرونی متعددی دارد که می تواند در تعامل با دیگر نهادهای جامعه و نیز فضای عمومی، بسترساز سعادت جامعه باشد و همه ارکان و فضای عمومی جامعه اسلامی را مشابه فضای درونی مسجد نماید. انتظار عمومی از محیط پیرامون مسجد، تاثیرگذاری فضای معنوی و نورانی درون مسجد بر اطراف آن است. با وجود این، محیط پیرامون مسجد، امروزه عمدتاً متأثر از زندگی اجتماعی بیرونی است و به نظر می رسد، مسجد به دلایل مختلفی تاثیرات کمی بر آن دارد و لذا شاهد ارتکاب انواع جرم ها، ناسازگارهای اجتماعی، تنش و سرقت و دعوا و.. در محله و جوامعی هستیم که معمولاً دارای مسجد هم هستند. سوال اصلی تحقیق این است که مسجد در مواجهه با این مشکلات چگونه می تواند عمل کند و به سالم سازی محیط پیرامون خود کمک نماید؟

یافته های تحقیق نشان می دهد، ظرفیت های سالم سازی محیط اجتماعی پیرامون مسجد به خوبی شناسایی و تبیین نشده و لذا در عرصه عمل نیز کمتر به کار گرفته شد. مسجد می تواند با فعال کردن سازوکارهای تعامل خود با محیط پیرامون از قبیل، تعریف بخش های خاص مسجد و محله، استفاده از ظرفیت نخبگان علوم اجتماعی و مدیریتی، بهره گیری از توانمندی خانواده ها و قبول برخی از نقش های رسمی نهادها مسئول، به سالم سازی محله و محیط پیرامون خود کمک کند و در شکل گیری جامعه اسلامی نقشی ویژه ایفا نماید.

کلیدواژه ها: مسجد، آسیب اجتماعی، محله، نقش.

